

Súvislosti percepcie kontroly (LOC) s kvalitou života v rannej adolescencii

Luba Medved'ová

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava
medvedova@vudpap.sk

Abstrakt

V príspevku sú analyzované vzťahy životnej spokojnosti a jej dôležitých oblastí (v rodine, s priateľmi, v škole, v okolí a so sebou) s percepciou kontroly (LOC). Výsledky hovoria o štatisticky významnom vplyve tejto premennej na prežívanie celkovej životnej spokojnosti - osobitne v prostredí, v škole a v rodine. Žiadny významný vplyv sa nepreukázal na prežívanie spokojnosti so sebou a s priateľmi. Ďalšie zistenia hovoria, že internalita vykazuje oveľa tesnejší pozitívny vplyv na premenné depresivity než hostility.

Kľúčové slová: percepcia kontroly, životná spokojnosť, depresivita, hostility

Úvod

Problematikou lokalizácie kontroly (LOC – locus of control) sa u nás najviac zaoberal J. Výrost a jeho spolupracovníci. Autorom uvedeného konceptu je J. B. Rotter (1966), ktorý vyšiel z pojmového rámca teórie sociálneho učenia, ale k celkovému rozpracovaniu tejto koncepcie do súčasnej podoby veľmi prispela atribučná teória. J. Výrost (1989) vychádzajúc z J. B. Rottera vymedzuje „lokalizáciu kruciálneho vplyvu“ ako prijímaný názor (presvedčenie) o podiele vplyvu vonkajších a vnútorných faktorov na priebeh a výsledky vlastnej činnosti, resp. výskyt ľubovoľného javu v zmysle určenia rozhodujúceho vplyvu. Tento koncept je často vymedzovaný ako bipolárna dimenzia, ktorej podstatou je presvedčenie individua o vlastnej spôsobilosti kontrolovať udalosti.

Internalisti sú presvedčení o tom, že všetko závisí od nich samotných, veria že majú vplyvy prostredia pod kontrolou a dokážu zvládnuť väčšinu požiadaviek. Externalisti naopak sú presvedčení, že udalosti sú riadené činiteľmi, či okolnosťami, ktoré sú od nich nezávislé a nemôžu ich ovplyvňovať. Toto presvedčenie ovplyvňuje jedinca tak v percepcii „seba“, ako aj v rámci interakcie s prostredím.

Kvalita života je koncept, ktorý zdôrazňuje širší okruh fyzických a psychologických charakteristík a vymedzení, ktoré popisujú jedincovu schopnosť fungovať a od toho odvodzovať svoju spokojnosť. Na rozdiel od predchádzajúcich modelov, ktoré vymedzovali duševné zdravie ako absenciu psychopatologických symptómov, WHO definuje zdravie ako stav celkovej telesnej, psychickej a sociálnej pohody. Čoraz viac výskumníkov zdieľa toto hľadisko a E. L. Cowen (1991) uvádza, že psychologickú pohodu možno vlastne považovať za „základnú spokojnosť so sebou a svojou existenciou... teda za životnú spokojnosť“ (s. 404).

Cieľ výskumu

Cieľom nášho skúmania bolo overiť, či presvedčenie o vplyve kontroly (v zmysle Rotterovho konceptu) súvisí v adolescencii so subjektívnym prežívaním kvality života. Predpokladali sme, že

trend k internalite predstavuje percepciu aktívneho vplyvu na kvalitu života. Vo výskumnej štúdií sme sa teda zamerali na analýzu vzťahov životnej spokojnosti a percepcie rozhodujúceho vplyvu (LOC). Zaujímali nás aj vzťahy depresivity a hostility s LOC, pretože naše predchádzajúce zistenia (Medveďová, 2005) hovoria o negatívnych súvislostiach týchto premenných s kvalitou života.

Predpokladali sme teda, že jedinci, u ktorých prevažuje internálna percepcia kontroly budú v porovnaní s jedincami s prevahou externálnej percepcie

- **oveľa spokojnejší so svojím životom**
- **a budú celkovo menej depresívni a menej hostilní.**

Výskumná vzorka a metodiky

Výskumný výber tvorilo 104 žiakov vo veku 11 – 16 rokov z toho 49 chlapcov a 55 dievčat jednej z bratislavských škôl.

1. Na meranie percepcie rozhodujúceho vplyvu (LOC) sme použili 33 položkovú metodiku **INTEX** od J. Senku a I. Učna (1991).
2. Na meranie kvality života sme aplikovali **Škálu životnej spokojnosti** (MLSSCh) od E. S. Huebnera (1996), ktorá poskytuje profil spokojnosti jedinca v dôležitých oblastiach v jeho živote, konkrétne v rodine, s priateľmi, v škole, v prostredí, ktorom žije a so sebou samým.
3. Depresivitu sme merali **Sebaposudzovacou škálou depresivity pre deti** od M. Kovacsovej v úprave M. Preissa (1998), ktorej štruktúru tvorí päť subškál: zlá nálada, interpersonálne ťažkosti, nevykonnosť, anhedónia a znížená sebaúcta.
4. Na meranie agresivity sme použili **Dotazník hostility** od A. H. Bussa a A. Durkeeovej (1957), ktorý identifikuje 7 typov hostilného správania: útok, nepriamu agresiu, iritabilitu, negativizmus, závisť, podozrievavosť a verbálnu agresiu.

Výsledky

Náš výber sme rozdelili podľa skóre percepcie rozhodujúceho vplyvu (ďalej aj LOC) na 3 skupiny, ktoré mali reprezentovať externálnu a internálnu percepciu kontroly. Probandov, ktorí vykazovali skóre na 25-om percentile a nižšie sme zaradili do externálnej skupiny, probandi so skóre v percentilovom rozpätí od 26 – 74 boli zaradení do vyváženej skupiny a probandov so skóre na 75-om percentile a vyššie sme považovali za internálnych.

Vplyv rôznych úrovní percepcie kontroly na životnú spokojnosť uvádzame v tabuľke 1 a na obrázku 1. Ako vidíme, potvrdil sa náš predpoklad o narastaní vplyvu internálnej kontroly na celkovú životnú spokojnosť. Pokiaľ ide o jednotlivé premenné najväčší efekt vykazuje internálna percepcia na spokojnosť s prostredím, menší na spokojnosť so školou a najmenší na spokojnosť s rodinou – všetky sú však štatisticky významné. Mierny, ale nevýznamný je efekt kontroly na spokojnosť s priateľmi a žiadny na spokojnosť so sebou.

V podstate môžeme konštatovať potvrdenie nášho predpokladu o tom, že jedinci s prevahou internálnej percepcie kontroly sú oveľa spokojnejší so svojím životom než jedinci s prevahou percepcie externálnej.

Efekt LOC na premenné depresivity a hostility uvádzame v tabuľke 2 a na obrázkoch 2 a 3. I tieto výsledky hovoria v prospech internálnej percepcie kontroly. S nárastom internality klesá úroveň celkovej depresivity i hostility. Najpriaznivejší efekt v rámci štruktúry depresivity

evidujeme na interpersonálne ťažkosti, anhedóniu, nevykonnosť a nízku sebaúctu. Významný efekt sme nezaznamenali na zlú náladu. V rámci štruktúry hostility nám internalita spôsobila pokles podozrievavosti, iritability, závidia a útočnosti. Na negativizmus, nepriamu a verbálnu agresiu sme významný vplyv percepcie kontroly nezaznamenali.

Záver

Vplyv internálnej percepcie kontroly sa nám ukázal významný na celkovú životnú spokojnosť a v rámci jej štruktúry najviac na spokojnosť s prostredím, so školou a s rodinou. Žiadny efekt sme nezaznamenali na spokojnosť s priateľmi a so sebou. Potvrdil sa nám výrazný pozitívny vplyv internálnej percepcie kontroly na celkovú úroveň depresivity a hostility. Tento vplyv je výraznejší na depresivitu než na hostilitu.

I keď naše výsledky platia predovšetkým pre náš výber, dovoľme si konštatovať, že globálna tendencia prežívať svoj život spokojnejšie či konzistentne pozitívnym spôsobom súvisí s internálnou (vnútornou) percepciou kontroly.

Tabuľka č. 1

Efekt rôznej úrovne rozhodujúceho vplyvu na životnú spokojnosť

ŽIVOTNÁ SPOKOJNOSŤ	INTEX - percepcia rozhodujúceho vplyvu			ANOVA
	Externálna n = 29	Vyvážená n = 42	Internálna n = 33	
	AM	AM	AM	F
v rodine	19,76	21,57	22,42	3,12*
s priateľmi	28,10	30,21	30,42	2,48
v škole	15,86	18,50	20,12	6,77**
s prostredím	25,93	26,19	29,91	8,40***
so sebou	20,40	20,14	20,54	0,12
SPOLU	110,10	116,61	123,42	7,27***

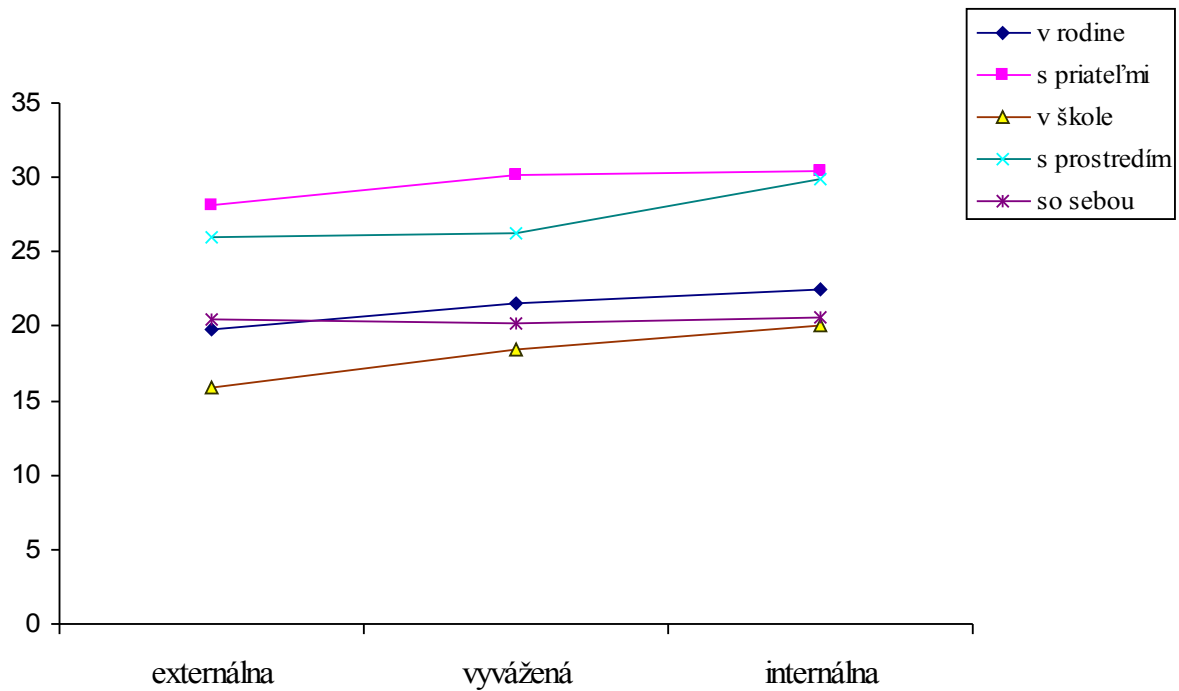
* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$, *** $p \leq 0,001$; stupne voľnosti $df = 2$ pre všetky premenné

Tabuľka č. 2

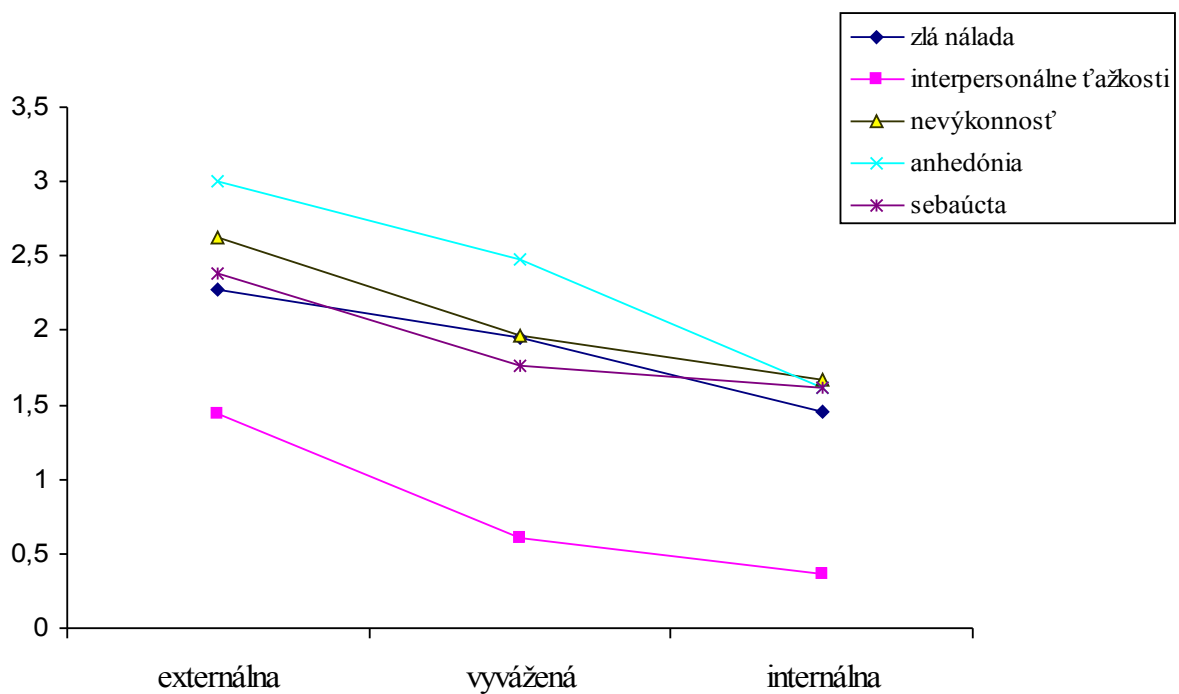
Efekt rôznej úrovne rozhodujúceho vplyvu na depresivitu a hostilitu

DEPRESIVITA	INTEX - percepcia rozhodujúceho vplyvu			ANOVA
	Externálna n = 29	Vyvážená n = 42	Internálna n = 33	
	AM	AM	AM	F
Zlá nálada	2,28	1,95	1,45	2,51
Interpersonálne ťažkosti	1,44	0,60	0,36	12,22***
Nevýkonnosť	2,62	1,97	1,67	3,78*
Anhedónia	3,00	2,48	1,61	5,62**
Sebaúcta	2,38	1,76	1,61	3,32*
CELKOM	11,72	8,76	6,70	9,32***
HOSTILITA				
Útok	6,03	4,81	4,55	3,00*
Nepriama agresia	4,83	4,95	4,09	2,18
Iritabilita	6,00	5,29	4,64	3,25*
Negativizmus	2,52	2,57	2,00	1,79
Závisť	3,90	2,98	2,88	3,12*
Podozrievavosť	4,90	4,36	3,42	4,72**
Verbálna agresia	8,14	7,86	7,27	1,21
CELKOM	36,31	32,74	28,85	5,42**

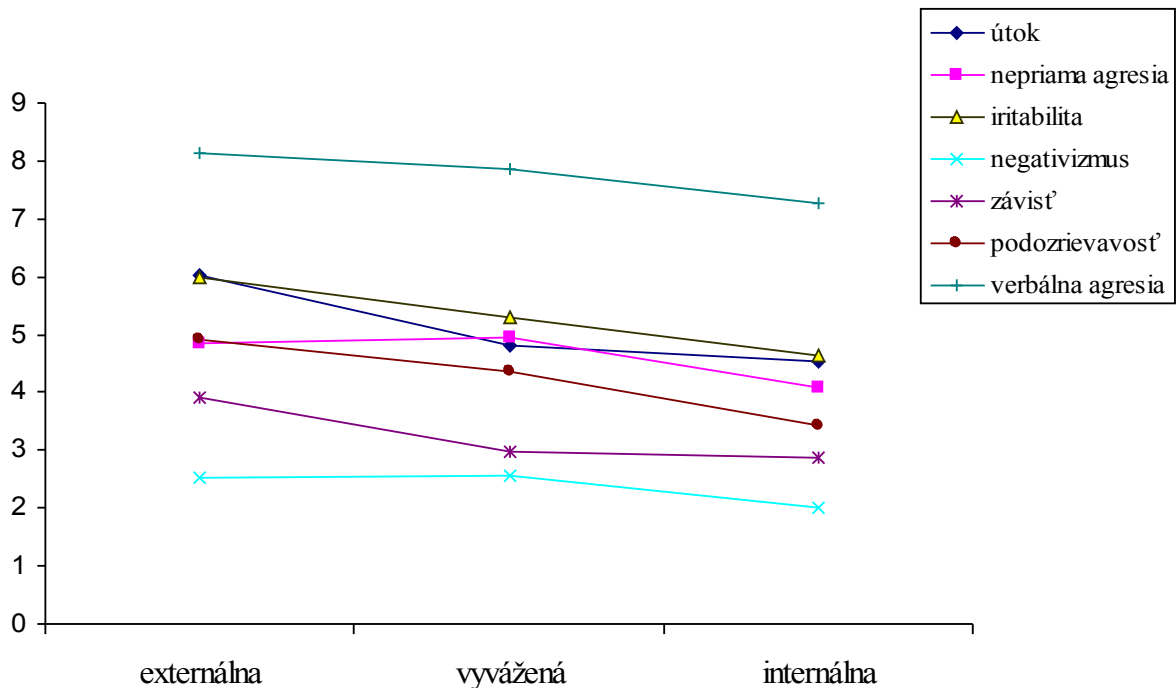
* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$, *** $p \leq 0,001$; stupne voľnosti $df = 2$ pre všetky premenné

Obrázok č. 1 Priemerné hodnoty premenných životnej spokojnosti na troch úrovniach percepcie kontroly

Obrázok č. 2 Priemerné hodnoty premenných depresivity na troch úrovniach percepcie kontroly

Obrázok č. 3 Priemerné hodnoty premenných hostility na troch úrovniach percepcie kontroly

Literatúra

- BUSS, A. H. - DURKEE, A. 1957. An Inventory for Assessing Different Kinds of Hostility. *Journal of Consulting Psychology* 16, s. 343 – 349.
- COWEN, E. L. 1991. In pursuit of wellness. *American Psychologist*, 46, 4, s. 404 – 408.
- HUEBNER, E. S. 1994. Preliminary development and validation of a Multidimensional Life Satisfaction Scale for Children. *Psychological Assessment*, 6, s. 149 – 158.
- KOVACS, M. 1998. *Sebaposudzovacia škála depresivity pre deti. Príručka*. Psychodiagnostika a. s. Bratislava.
- MEDVEĎOVÁ, Ľ. 2006. Súvislosti hostility a depresivity s kvalitou života u adolescentov. In Blatný, M.; Vobořil, D.; Květon, P.; Jelínek, M.; Sobotková, V. (eds.). *Sociální procesy a osobnost 2005*. Psychologický ústav AV ČR, 2006, s. 249 – 254.
- ROTTER, J. B. 1966. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements. *Psychological Monographs*, 80, s. 1 – 28.
- SENKA, J. - UČEŇ, I. 1991. *INTEX – Test na meranie externality a internality*. Psychodiagnostika a.s., Bratislava.
- VÝROST, J. 1989. *Sociálnopsychologický výskum postojov*. Bratislava, Veda.